

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Σοφία Μπαμπούση

Ανεξάρτητη Ερευνήτρια, sophiebampousi@hotmail.com

Θέσεις της Αττικής κατά την Υστεροελλαδική εποχή

- Οικισμός
- ▲ Νεκροταφείο

1. Ακρόπολη	24. Μαρκόπουλο-Κοπρέζα
2. Περιοχή νοτίως της Ακρόπολης	25. Κορωπί-Κιάφα Θίπι
3. Περιοχή βορείως της Ακρόπολης	26. Κορωπί-Βουρβάτσι
4. Υμηττός	27. Κορωπί-Άγιος Χρήστος (οικισμός)
5. Μενίδι-Νέμεσις	28. Κορωπί-Άγιος Χρήστος (νεκροταφείο)
6. Μενίδι-Λυκότρυπα	29 & 48. Μαρκόπουλο-Λιγόρι & Μερέντα
7. Ελευσίνα (οικισμός)	30 & 31. Πόρτο Ράφτη-Νησιά Ράφτης και Ραφοπούλα
8. Ελευσίνα (νεκροταφείο)	32. Πόρτο Ράφτη-Περατή
9. Πειραιάς-Σκαρμαγκάς	33. Βραυρώνα-Λαπούτσι
10. Σαλαμίνα-Προφήτης Ηλίας	34. Βραυρώνα
11. Σαλαμίνα-Αμπελάκια/Λιμνιώνας	35. Σπάτα-Μαγούλα (οικισμός)
12. Σαλαμίνα-Κανάκια	36. Σπάτα-Μαγούλα (νεκροταφείο)
13. Πειραιάς-Χαραυγή	37. Γλυκά Νερά-Φούρεισι/Άσπρα Χώματα
14. Παλαιό Φάληρο	38. Χαρβάτι
15. Άλιμος-Τράχωνες(Κοντοπήγαδο), Καλαμάκι (τάφοι)	39. Πικέρμι
16. Άγιος Κοσμάς	40. Βελανιδέζα-Άγιος Σωτήρας
17. Αλυκή Βούλας	41. Ραφήνα
18. Βουλιαγμένη	42. Ραφήνα-Ασκηταριό
19. Βάρκιζα-Καμίνι	43. Μαραθώνας-Πλάσι
20. Θορικός-Βελατούρι (οικισμός)	44. Μαραθώνας-Βρανά(Αγριελίκι)
21. Θορικός-Βελατούρι (νεκροταφείο)	45. Μαραθώνας-Βρανά
22. Μακρόνησος-Λεοντάρι	46. Αρχαία Αφιδνα
23. Κερατέα-Κεφάλι	47. Παλιός Ωρωπός

Συμπεράσματα

Η περιοχή της Αττικής δεν παρουσιάζει μία ενιαία κοινωνικο-οικονομική κατάσταση κατά την ΥΕ περίοδο. Η πόλη της Αθήνας δεν είχε ποτέ τον απόλυτο έλεγχο στην περιοχή, η οποία φαίνεται διαιρεμένη σε περιοχές πολιτικά αυτόνομες. Η αιτία αυτής της κατάστασης δεν είναι ξεκάθαρη, αλλά φαίνεται ότι η γεωγραφική διαμόρφωση και το οικονομικό δυναμικό της κάθε περιοχής έπαιξαν καθοριστικό ρόλο.

Στην Αθήνα (Ακρόπολη) παρατηρείται ήδη από την ΥΕ II η εγκαθίδρυση μιας εξουσίας (ανακτορική κεραμική, Acropolis Burnished Ware, χρήση του νεκροταφείου της Αγοράς) που όμως φαίνεται να αποδυναμώνεται από την ΥΕ IIIA2, σε αντίθεση με την ανάπτυξη άλλων σημαντικών οικισμών στην Αττική, όπως το Μενίδι στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας και τα Σπάτα στα Μεσόγεια.

Η Δυτική ακτή έχει κι αυτή μία αυξανόμενη άνθιση, με πολλαπλασιασμό των οικισμών. Τα ευρήματα προδίδουν μια βιοτεχνική λειτουργία των περισσότερων καθώς και στενές εμπορικές σχέσεις με τα νησιά του Σαρωνικού και το Αιγαίο. Φαίνεται ότι η Δυτική ακτή ήταν η προέκταση της Αθήνας προς την θάλασσα.

Η πεδιάδα των Μεσογείων είναι μία περιοχή με ξεκάθαρα σύνορα, της οποίας η σημασία έγκειται από τη μία στην πολύ εύφορη γη και από την άλλη στην ανατολική ακτή, προικισμένη με κόλπους εύκολης πρόσβασης. Στις πρώτες φάσεις της μυκηναϊκής περιόδου σημαντικότεροι οικισμός φαίνεται να είναι η Βραυρώνα, που όμως χάνει την πρωτοκαθεδρία της από την ΥΕ IIIB1, σε αντίθεση με τα Σπάτα που, λόγω της θέσης του οικισμού στο κέντρο της εύφορης πεδιάδας, γίνεται ίσως το σημαντικότερο κέντρο των Μεσογείων, την ίδια περίπου στιγμή που η δύναμη της Αθήνας δείχνει να μειώνεται.

Εισαγωγή

Η περιοχή της Αττικής αποτελείται από μικρές και μεγάλες πεδιάδες που χωρίζονται μεταξύ τους από βουνά, και περιβάλλεται στο μεγαλύτερο μέρος της από θάλασσα. Αυτή η γεωμορφολογία σίγουρα επηρέασε τον τρόπο κατοίκησης της περιοχής και καθόρισε με κάποιον τρόπο τις σχέσεις μεταξύ των οικισμών.

Η ιστορία της Αττικής κατά την μυκηναϊκή εποχή μπορεί να διαιρεθεί σε τέσσερις φάσεις. Η πρώτη ξεκινά από την ΥΕ I (1600-1500π.Χ.) (ή καλύτερα από το τέλος της ME III) μέχρι την ΥΕ IIA (1500-1450π.Χ.), οπότε εμφανίζονται τα πρώτα μυκηναϊκά χαρακτηριστικά, που περιλαμβάνουν, εκτός από την κεραμική, την εγκαθίδρυση οικισμών σε υψώματα, την ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών και την δημιουργία των κέντρων εξουσίας. Η δεύτερη φάση, ΥΕ IIB – IIIA1 (1450-1375π.Χ.), βλέπει την δημιουργία ενός ολοκληρωμένου πολιτισμού, τέλεια διαμορφωμένου στην επόμενη, τρίτη, φάση, ΥΕ IIIA2 – IIIB (1375-1190π.Χ.) ή 'ανακτορική περίοδο'. Τέλος, από το τέλος της ΥΕ IIIB μέχρι και την ΥΕ IIIG **πρώιμη** (1200-1170π.Χ.), είναι η φάση των μεγάλων αλλαγών και δυσκολιών που θα οδηγήσουν στην κατάλυση του μυκηναϊκού πολιτισμού.

ΥΕ I – ΥΕ IIA

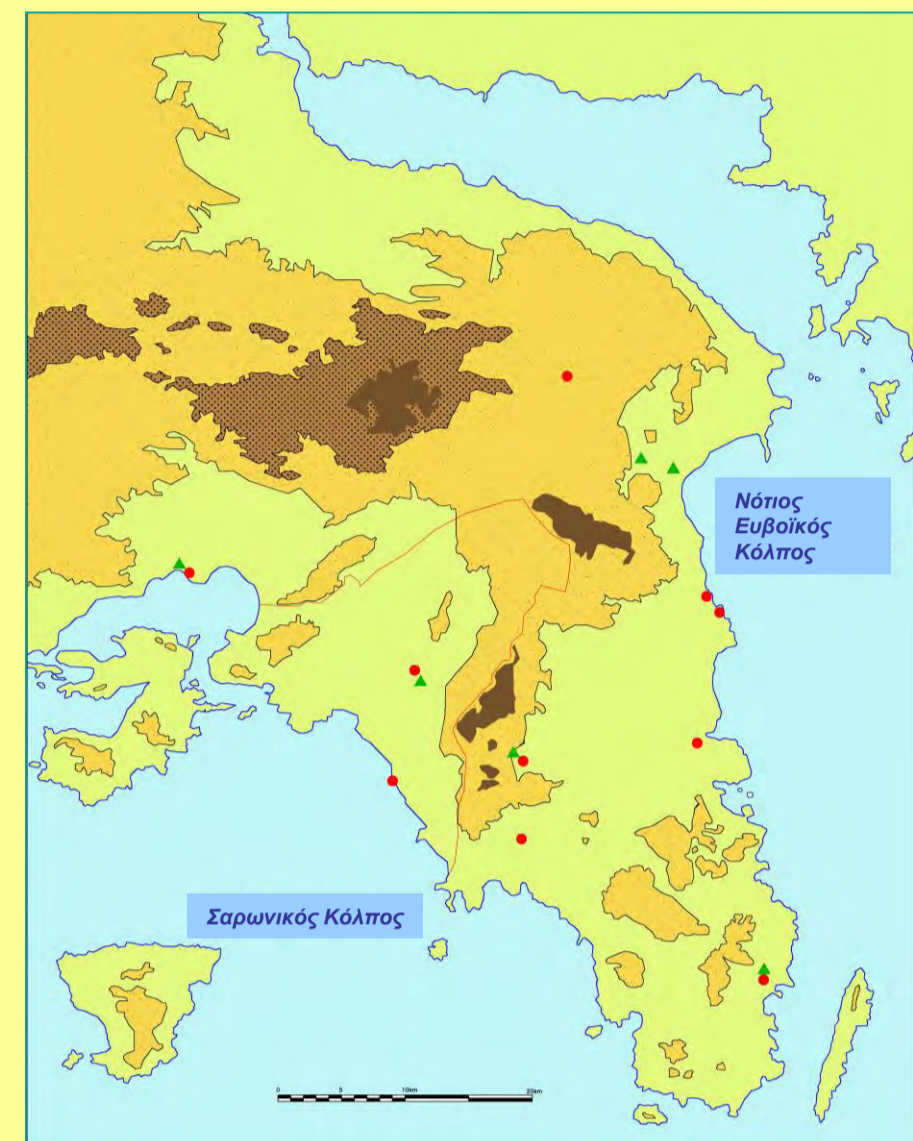
Στην πρώτη φάση της ΥΕ εποχής συνεχίζεται η κατοίκηση οικισμών ιδρυθέντων κατά τη ME περίοδο ή και νωρίτερα, καθώς και η ίδρυση νέων. Ο πιο συνηθισμένος τύπος οικισμού είναι οι 'ακροπόλεις', κτισμένοι σε έναν λόφο, με φυσική ή τεχνητή οχύρωση, σε στρατηγικά σημεία, κοντά στην θάλασσα ή σε σημαντικά περάσματα και κόμβους.

Στα Μεσόγεια έχουν εντοπιστεί τέσσερις οικισμοί που σχεδόν περιγράφουν την μεγάλη πεδιάδα, Κιάφα Θίπι και Άγιος Χρήστος στο ΝΔ άκρο και Βραυρώνα και Ασκηταριό στην ανατολική ακτή. Στην Λαυρεωτική, ο Θορικός προδίδει έναν ιδιαίτερο πλούτο, προερχόμενος από την εκμετάλλευση των μεταλλείων. Η κατοίκηση στον Μαραθώνα αποδεικνύεται μόνο από τους ταφικούς τύμβους και αργότερα από τον θολωτό τάφο, αν όμως είναι αλήθεια ότι ο αντίστοιχος οικισμός βρίσκεται στον λόφο Αγριελίκι, τότε έχουμε κι εδώ μία οχυρωμένη ακρόπολη. Η Ελευσίνα βρίσκεται μεν κοντά στην θάλασσα, είναι όμως πιθανότατα προανατολισμένη προς το εσωτερικό και αποτελεί πέρασμα προς τα δυτικά.

Η θέση της Αθήνας στην ΥΕ I δεν φαίνεται ιδιαίτερα σημαντική. Στην Ακρόπολη και στην νότια κλιτύ υπάρχουν ελάχιστες ενδείξεις κατοίκησης. Μόνο από την ΥΕ IIA μπορεί να υποτεθεί η παρουσία στην Ακρόπολη κάποιας ελίτέ, κρίνοντας και από την παρουσία της ανακτορικής κεραμικής. Ο Άγιος Κοσμάς βρίσκεται στην δυτική ακτή, απέναντι από τα νησιά του Σαρωνικού και κυρίως την Αίγινα.

Οι επαφές της Αττικής με το εξωτερικό δεν λείπουν, κυρίως με την Αίγινα, και έπειτα με την Αργολίδα, τις Κυκλάδες και πιο έμμεσα με την Κρήτη.

(ΥΕ IIA)

ΥΕ IIB – ΥΕ IIIA1

Η φάση αυτή χαρακτηρίζεται από την αύξηση των θέσεων, κυρίως στην Δυτική ακτή (Βάρκιζα-Καμίνι, Αλυκή Βούλας, Βουλιαγμένη) και στα Μεσόγεια (Σπάτα, Γλυκά Νερά, Κοπρέζα) και από την επέκταση των ήδη υπάρχοντων οικισμών. Νέες θέσεις υπάρχουν και στην Σαλαμίνα, καθώς και στην βόρεια Αττική με τον οικισμό της Αρχαίας Αφίδνης.

Η ανάπτυξη της Αθήνας φανερώνεται όχι μόνο από την αύξηση της κατοίκησης στην περιοχή με τη μορφή πολλών κοινοτήτων γύρω από την Ακρόπολη (κυρίως στην νότια περιοχή) και τα πλούσια ευρήματα των νεκροταφείων της Αγοράς, του Αρείου Πάγου και του λόφου των Νυμφών στα δυτικά, αλλά και από την παραγωγή τοπικής κεραμικής, της Acropolis Burnished Ware, σημαντικό προϊόν εξαγωγής.

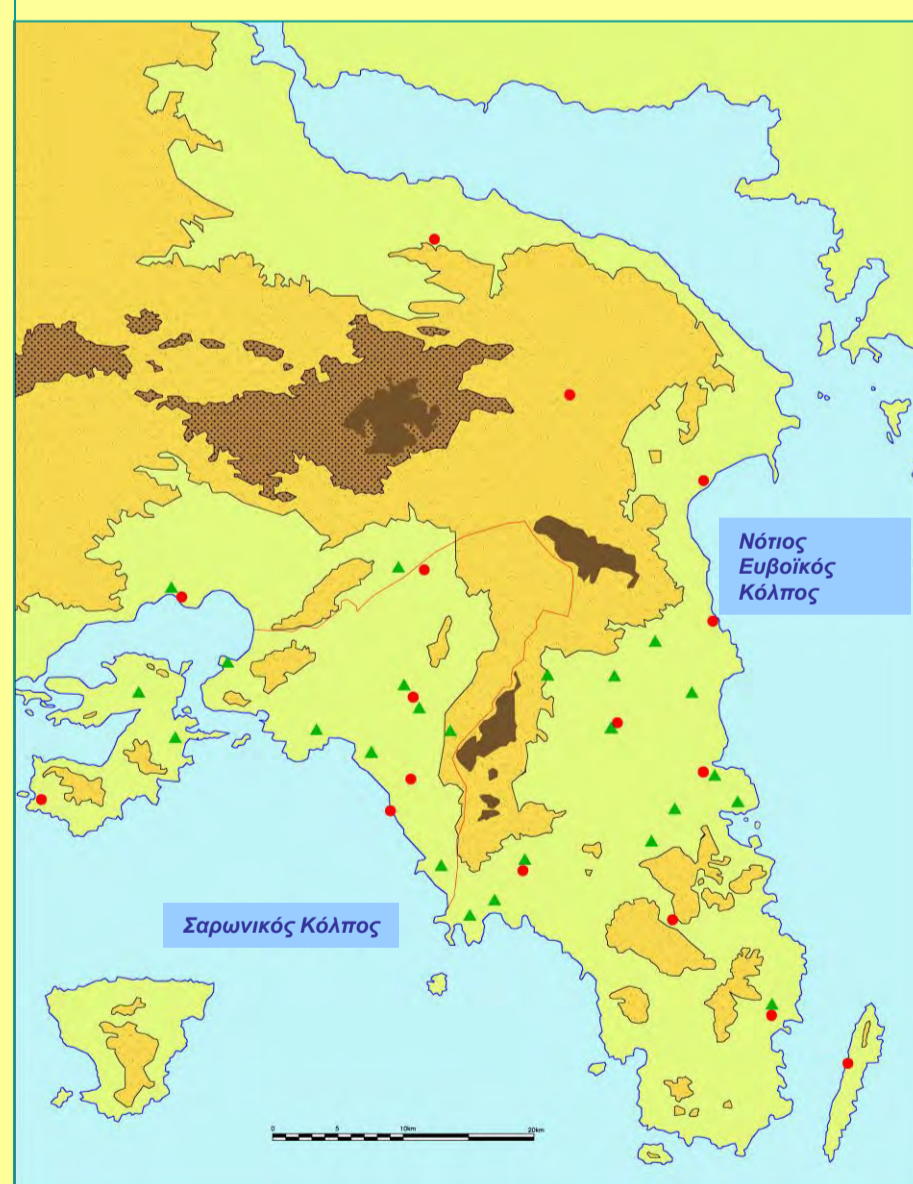
Η ανάπτυξη της Ελευσίνας φαίνεται περισσότερο από την επέκταση του οικισμού και την παρουσία μεγάρου, παρά από πλούσια ευρήματα, στοιχείο που προδίδει έντονο συντηρητισμό και εσωστρέφεια. Αντίθετα, ο Θορικός και ο Μαραθώνας, κρίνοντας από τα ταφικά σύνολα, δείχνουν να ήταν θέσεις με ιδιαίτερο πλούτο. Επιπλέον, στην πεδιάδα του Μαραθώνα, ένας νέος οικισμός ιδρύεται στον λόφο του Πλάσι.

(ΥΕ IIIA1)

ΥΕ IIIA2 – ΥΕ IIIB

Στην 'ανακτορική περίοδο' ο αριθμός των θέσεων φτάνει στο μέγιστο σημείο, κυρίως στη Δυτική ακτή και στα Μεσόγεια, και οι προηγούμενες θέσεις δείχνουν μια πιο έντονη κατοίκηση (ή χρήση, όταν πρόκειται για νεκροταφείο). Η ευμάρεια του πληθυσμού είναι κι αυτή αυξημένη, κρίνοντας κυρίως από τα ταφικά ευρήματα.

(ΥΕ IIIB2)

Στην ΥΕ IIIA2 η Αθήνα φαίνεται να είναι πιο συντηρητική συγκριτικά με την υπόλοιπη Αττική, στην οποία αυξάνονται οι θέσεις και ο πλούτος των ευρημάτων. Αντίθετα, από την επόμενη φάση παρατηρείται πιο έντονη δραστηριότητα (διαμόρφωση της Ακρόπολης με άνδρα και πιθανό ανάκτορο, οικίες στην βόρεια κλιτύ) και στα μέσα της ΥΕ IIIB κατασκευάζεται το κυκλώπειο τείχος και η κάθοδος στην Βόρεια Κρήνη.

Η Αττική αυτή την περίοδο παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά, καθώς απομακρυνόμαστε από το κέντρο του μυκηναϊκού κόσμου. Στην κεραμική μειώνονται οι εισαγωγές προς όφελος μιας έντονης τοπικής παραγωγής και προτιμώνται κάποιοι τοπικοί τύποι (ανοιχτά σχήματα), διαφορετικοί από αυτούς της Πελοποννήσου, προδίδοντας ένα διαφορετικό ταφικό εθιμοτυπικό. Οι επαφές της Αττικής με το εξωτερικό δεν λείπουν βέβαια, αλλά είναι περισσότερο έμμεσες παρά άμεσες, με εξαίρεση τον Θορικό, τα Σπάτα και το Μενίδι, πέρα από την ίδια την Αθήνα. Φαίνεται γενικά ότι η Αθήνα διατηρεί πιο έντονους δεσμούς με τα νησιά του Σαρωνικού και την Αργολίδα, παρά με την υπόλοιπη Αττική. Τέλος, η Σαλαμίνα, νησί ιδιαίτερα ανοιχτό, έδωσε πολλά εισαγόμενα αντικείμενα και μάλιστα ο οικισμός στα Κανάκια φαίνεται να ήταν σημαντικό κέντρο βιοτεχνίας και λιμάνι.

Τέλος ΥΕ IIIB – ΥΕ IIIG πρώιμη

Στα μέσα της ΥΕ IIIB στην Αττική δεν σημειώνονται καταστροφές, όπως συμβαίνει στον υπόλοιπο μυκηναϊκό κόσμο, αλλά συμβαίνουν σημαντικές αλλαγές. Μειώνεται ο αριθμός των ευρημάτων από τα νεκροταφεία και στην Ακρόπολη κατασκευάζονται, όπως είδαμε παραπάνω, τα τείχη και η Βόρεια Κρήνη. Ένα είδος τείχους βρίσκουμε και στον Άγιο Κοσμά, στην δυτική ακτή.

Στο πέρασμα από την ΥΕ IIIB2 προς την ΥΕ IIIG, εξακολουθούν να μην υπάρχουν καταστροφές οικισμών, με εξαίρεση την Βραυρώνα και ίσως τον Άγιο Κοσμά. Στην Αθήνα εγκαταλείπεται η βόρεια κλιτύ και ο πληθυσμός φαίνεται να προτιμά την περιοχή του Κεραμεικού στα ΒΔ και στα ανατολικά την περιοχή πέρα από το Ολυμπειόν, αλλά η κατοίκηση στην Ακρόπολη συνεχίζεται με διαφορετικό τρόπο όπως δείχνουν η κατασκευή οικιών μέσα στα τείχη και η χρήση της Κρήνης ως χώρος απορριμμάτων. Αλλαγές στην χρήση των κτηρίων παρατηρείται και στα Κανάκια της Σαλαμίνας. Οι περισσότερες θέσεις είτε εγκαταλείπονται και δεν κατοικούνται ξανά είτε συνεχίζεται σ' αυτές η κατοίκηση σε πολύ μικρότερο βαθμό. Στα Μεσόγεια, δίπλα σε θέσεις που συνεχίζουν να κατοικούνται λιγότερο υπάρχουν θέσεις όπως το Λιγόρι, που δείχνουν μια πιο έντονη κατοίκηση. Σημαντική θέση είναι το νεκροταφείο της Περατής που ιδρύεται ακριβώς στο τέλος της ΥΕ IIIB.

Οι δυσκολίες αυτής της περιόδου δεν σηματοδοτούν την παύση των επαφών μεταξύ των οικισμών της Αττικής ούτε των επαφών τους με τον έξω από αυτήν χώρο, όπως αποδεικνύουν το κοινό ταφικό εθιμοτυπικό (καύση νεκρών, ομάδες μεταλλικών αντικειμένων) και διάφορα αντικείμενα, κυρίως από την Περατή, προερχόμενα όχι μόνο από το Αιγαίο, αλλά και από την Αίγυπτο και την Κύπρο. Το νεκροταφείο της Περατής δείχνει επίσης την σημασία που αποκτά η ανατολική ακτή, σε αντίθεση με τη δυτική.